

Zeměpis s nadhledem 7

PŘEHLED UČIVA

pro základní školy a víceletá gymnázia

Úvod

O čem je zeměpis

- O rozdělení světa
- O oceánech
- O světadílech

Hranice

Přírodní hranice

např. vodní toky, horská pásma

Umělé hranice

např. podle rovnoběžek a poledníků, např. Kanada, USA

Typy států podle různých hledisek

Forma státu

unie (federace) – Stát tvoří více samosprávných celků (např. USA, Australský svaz, Brazílie).
unitární stát – Stát tvoří jeden celek s jedinou vládou (např. Kuvajt, Japonsko, Egypt).

Státní zřízení

monarchie – konstituční (např. Kanada); absolutistická (např. Brunej)
republika – parlamentní, pluralitní (např. Indie); prezidentská (např. USA)

Politický systém

demokracie – např. USA
diktatura – Moc ve státě je v rukou jediné osoby (diktátora) nebo politické strany (např. Severní Korea).

Hospodářství

tržní – O vývoji rozhoduje poptávka na trhu (např. Jižní Korea).
centrálně plánované – O vývoji rozhoduje stát (např. Kuba).

Světový oceán

Světový oceán

Souvislý vodní obal Země (71 % povrchu). Je kontinenty a ostrovy rozdělen na jednotlivé oceány a moře.

Části	Tichý oceán (155 557 tis. km ²)	Atlantský oceán (76 762 tis. km ²)	Indický oceán (68 556 tis. km ²)	Jižní oceán (20 327 tis. km ²)	Severní ledový oceán (14 056 tis. km ²)
Okolní světadíly	Severní Amerika, Jižní Amerika, Asie, Austrálie, Antarktida	Evropa, Afrika, Severní Amerika, Jižní Amerika, Antarktida	Afrika, Asie, Austrálie, Antarktida	neohraničuje jej pevnina, nýbrž oceány (Atlantský, Indický, Tichý)	Evropa, Asie, Severní Amerika
Významné ostrovy a jejich původ	Havajské ostrovy – sopečné, Nová Guinea – kontinentální	Island, Kanárské ostrovy – sopečné; Grónsko – kontinentální	Madagaskar – kontinentální; Maledivy – korálové	Jižní Shatlandy, Jižní Orkneje – kontinentální	Špicberky, Ostrovy královny Alžběty – kontinentální
Okrajová moře	Filipínské, Jihočínské, Beringovo	Karibské, Středozemní, Severní	Arabské, Arafurské, Východosibiřské	Amundsenovo, Bellingshausenovo, Weddellovo, Rossovo, D'Urvilleovo, Scotiovo, Mackenziovo, Moře Krále Haakona VII.	Barentsovo
Maximální hloubka	10 924 m	8 648 m	7 725 m	6 820 m	5 527 m
Využití	rybolov, doprava, rekreace	rybolov, doprava, těžba ropy, rekreace	rybolov, doprava, rekreace	bez využití	rybolov, doprava

Afrika

Afrika

Nejteplejší světadílel. Problémy: chudoba, nedostatek pitné vody, AIDS a další nemoci, koloniální minulost, občanské války, hladomory.

Region	Severní Afrika	Sahel	Země Guinejského zálivu	Východní Afrika	Jižní Afrika
Podnebí	subtropické, tropické suché	tropické suché, tropické střídavé	tropické vlhké	tropické střídavé	tropické suché, subtropické
Vodstvo	Nil	Čadské jezero	Kongo, Niger	Viktoriino jezero, Tanganika	Zambezi, Orange
Vegetační pás	subtropické křoviny	pouště a polopouště	savany a tropické deštné lesy	savany	pouště, subtropické lesy
Rostliny a živočichové	olivovník, citrusy; velbloud	fenek	mangrové, eben, liány; opice, plazi	baobab; slon, lev, zebra	akácie; žirafa, nosorožec
Suroviny	ropa a zemní plyn		ropa, zlato, dřevo	měď	zlato, diamanty, uhlí, měď
Pěstované plodiny	ovoce, olivy, pšenice	datle	kakaovník, kávovník, banánovník	kávovník, čajovník, koření	citrusy, kukuřice
Obyvatelstvo	bílá rasa (Arabové, Berbeři)	černá rasa	černá rasa	černá rasa	černá rasa, bílá rasa
Velká města	Káhira, Tripolis	Chartúm	Kinshasa, Akkra, Dakar	Nairobi, Dar es Salaam	Johannesburg, Pretoria
Rozvíjející se státy	Egypt				Republika Jižní Afrika
Nerozvinuté státy		Mali, Čad	Demokratická republika Kongo (DRC)	Somálsko, Etiopie	Zimbabwe

Amerika

Severní a Jižní Amerika

Dva světadíly tvořící nejdelší kontinent. Koloniální minulost; většina obyvatel – potomci přistěhovalců. Velké rozdíly mezi Severní a Jižní Amerikou.

Region	USA	Kanada	Karibská oblast	Andské státy	Brazílie a sousedé	Země Jižního rohu
Podnebí	mírné, jih subtropické	mírné, subpolární	subtropické, tropické	tropické, v horách mírné	tropické	subtropické až mírné
Vodstvo	Mississippi, Missouri, Velká jezera	Mackenzie, Velká jezera	Rio Grande, jezero Nikaragua	jezero Titicaca	Amazonka, Orinoko	Paraná
Vegetační pás	lesy mírného pásu, stepi (prérie)	jehličnaté a smíšené lesy, tundra	suché savany, deštné lesy	vysokohorská vegetace	deštné lesy, savany	subtropické lesy, stepi (pampy)
Rostliny a živočišné	borovice, sekvoje; mýval, bizon, chřestýš	javor, smrk; medvěd, sob	kaktusy, kokosová palma, orchidej; motýli	balzový strom, lama	mahagon, kakaovník, orchidej; anakonda, piraña	tráva, nandu, lvoun
Pěstované plodiny	kukuřice, pšenice, ovoce	pšenice	banány, cukrová třtina, kokosy	káva, tabák, koka	káva, ovoce, cukrová třtina	pšenice, ovoce
Suroviny	uhlí, ropa, železná ruda, barevné kovy, zlato	uhlí, zlato, stříbro	ropa, nikl, bauxit	stříbro, zlato, ropa	ropa, bauxit, železná ruda	uhlí, ropa
Obyvatelstvo	bílá rasa, černá rasa, míšenci	bílá rasa, žlutá rasa (Inuité), míšenci	míšenci	míšenci a indiáni	míšenci a indiáni	bílá rasa, míšenci
Velká města	New York, Los Angeles	Toronto, Montreal	Mexiko, Havana	Bogotá, Lima	São Paulo, Rio de Janeiro	Buenos Aires, Montevideo
Rozvinuté a rozvíjející se státy	USA	Kanada	Kostarika, Mexiko		Venezuela	Chile
Nerozvinuté státy			Belize, Honduras	Ekvádor	Bolívie	Paraguay

Asie

Asie

Největší a nejlidnatější světadíl. Obrovská rozloha i počet obyvatel. Všechny lidské typy, všechna náboženství. Náboženské nepokoje. Ekonomický růst.

Region	Blízký východ	Střední východ	Zakavkazsko	Střední Asie	Jižní Asie	Jihovýchodní Asie	Východní Asie	Sibiř a Dálný východ
Podnebí	suché subtropické	tropické suché	subtropické	mírné vnitrozemské	tropické vlhké a střídavé	tropické vlhké, monzunové	mírné	mírné, subpolární
Vodstvo	Jordán, Mrtvé moře	Eufkrat, Tigris	Kaspické moře	Araalské jezero	Ganga, Indus	Mekong	Chang Jiang, Huang He	Ob, Jenisej, Lena; Bajkal
Vegetační pás	subtropické křoviny	pouště	vysokohorská vegetace	suché stepi, polopouště	savany, deštné lesy (džungle)	deštné lesy	lesy, stepi	tajga, tundra
Rostliny a živočišné	palmy, cedr, fíkovník	palmy; velbloud	borovice, ovce	druhy trav	mangrove; tygři, sloni	týk, ratan, orchidej; varan, orangutan	jedle, lotos; panda velká	smrky; medvěd, vlk
Pěstované plodiny	citrusy, olivy, víno	datle, kávovník	čaj, ovoce	bavlník, vinná réva	rýže, koření	rýže, kaučokovník	rýže, sója, čajovník, bavlník	pšenice (na jihu)
Suroviny	chrom, fosfáty	ropa a zemní plyn	ropa	ropa, zemní plyn, uhlí	uhlí, barevné kovy	ropa, barevné kovy	uhlí, železná ruda, ropa	uhlí, ropa, zemní plyn, diamanty
Obyvatelstvo	bílá rasa (Arabové, Židé)	bílá rasa (Arabové, Peršané)	bílá rasa	žlutá rasa	všechny rasy	žlutá rasa	žlutá rasa	žlutá rasa (sibiřské národy), bílá rasa
Velká města	Istanbul, Jeruzalém	Bagdád, Teherán	Baku	Taškent, Almaty	Dillí, Bombaj, Karáčí	Bangkok, Jakarta, Manila	Tokio, Peking, Soul	Omsk, Novosibirsk
Rozvinuté a rozvíjející se státy	Izrael	Saúdská Arábie, SAE			Indie	Singapur	Japonsko, Čína	
Nerozvinuté státy	Libanon	Omán	Arménie	Kirgyzstán, Uzbekistán	Bhútán, Bangladěš	Myanmar, Kambodža	KLDR	

Austrálie a Oceánie

Austrálie

Nejsušší světadíl. Nejvzdálenější od Evropy. Objeven jako poslední. Endemické druhy rostlin a živočichů.

Oceánie

Ostrovky a souostroví v západní a střední části Tichého oceánu (Melanésie, Mikronésie, Polynésie).

Region	Oceánie	Severní Austrálie	Střední Austrálie	Jižní Austrálie
Podnebí	tropické přímořské	tropické vlhké	suché tropické	subtropické
Vodstvo	krátké řeky	krátké řeky	sezónně vysychající řeky	Murray, Darling
Vegetační pás	deštné lesy	deštné lesy, savany	pouště	savany, subtropy
Rostliny a živočichové	kokosová palma; papoušci	orchideje; kakadu	jedovatí hadi, klokan	blahovičník; ptakopysk, koala
Pěstované plodiny	kokosy, kaučukovník	kokosy		pšenice, citrusy, víno
Suroviny	barevné kovy, ropa	bauxit, uran, diamanty	uhlí, barevné kovy, ropa	zlato, uhlí
Obyvatelstvo	černá rasa, žlutá rasa	černá rasa (Austrálci), bílá rasa (Australané)	potomci přistěhovalců	potomci přistěhovalců
Velká města	Honolulu, Wellington	Darwin	Alice Springs	Sydney, Melbourne, Perth
Rozvinuté státy	Nový Zéland, Havajské ostrovy (USA)	Australský svaz	Australský svaz	Australský svaz
Nerozvinuté státy	Nová Guinea, Fidži			

Antarktida a Arktida

Antarktida

Polární oblast jižní polokoule. Nejchladnější světadíl. Bez stálého osídlení. Trvale zaledněný. Polární den a polární noc. Na pobřeží tundra; tučňáci, tuleni. Vědecké stanice; mezinárodní dohoda o využití Antarktidy.

Arktida

Polární oblast severní polokoule. Severní ledový oceán, z velké části zamrzlý. Věčně zmrzlá půda, arktické mrazové pouště; lední medvěd. Velmi řídké osídlení.

Výkladový slovníček pojmů

aglomerace	seskupení sídel kolem velkého města; propojení různými vztahy (dopravou, komunikačním systémem, službami, apod.)
animista	člověk věřící v existenci nadpřirozených sil a bytostí které mohou přímo i nepřímo ovlivňovat jeho život
Asijští tygři	státy zejména jihovýchodní Asie, které zaznamenaly rychlý hospodářský růst hlavně díky výrobě elektroniky a textilu
artéská studna	zařízení pro čerpání vody z pánevních podzemních vrstev
Aboriginové [aboridžinové]	původní obyvatelé Austrálie, negroidní (černé) plemeno; česky Austrálci
baobab	mohutný strom afrických savan, jehož koruna vypadá, jako by byl kořeny vzhůru
barchan	typ písečného přesypu srpovitého tvaru
bauxit	hornina těžená jako nerostná surovina pro výrobu hliníku
Bantuové	afričtí černoši obývající střední, východní a jižní Afriku
buš	pojmenování pro krajinu savan a polopouští Austrálie
Berberi	původní obyvatelé severní Afriky
creek [krík]	občasný vodní tok v suchých oblastech Austrálie; voda v korytě pouze v období dešťů
degradace půd	postupné zhoršování vlastností půd
dominium	zvláštní forma monarchie; bývalé závislé území, ve kterém je stále hlavou státu britský panovník, jehož zastupuje guvernér (čestná funkce, neovlivňuje politický život v zemi)
drift	posun, pohyb (například pevninských desek)
endemit	rostlina nebo živočich vyskytující se pouze na určitém malém území na Zemi
Fair trade [fér trejd]	spravedlivý obchod; možnost pro obyvatele ze zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky užít se vlastní prací za důstojných podmínek
federace	státní útvar složený ze dvou či více samosprávných celků (států, zemí apod.)
guáno	ztuhlý trus ptáků, který tvoří mohutné vrstvy v jejich hnízdiších; těží se a využívá se jako hnojivo (vysoký obsah vápníku, fosforu a dusičnanů)
gaucho [gaučo]	jihoamerický pasák dobytka

Hispanci	španělsky hovořící obyvatelé
hurikán	název pro tropickou cyklónu v oblasti karibského moře (u nás označován jako orkán)
Inkové	obyvatelé zaniklé říše rozkládající se na území dnešních států Kolumbie, Ekvádoru, Peru, Bolívie, Chile a Argentiny; Incká říše zanikla příchodem španělských dobyvatelů, vedených conquistadorem Franciskem Pizzarem.
Inuité	původní obyvatelé arktických oblastí Severní Ameriky
indiáni	původní obyvatelé Ameriky
koka	jihoamerický keř kokainovník, jehož listy obsahují drogu kokain
kabotáž	pobřežní a říční plavba na kratší vzdálenosti
Masajové	kmen kočovných pastevců žijící v Keni a Tanzanii
Maorové (Maoři)	původní obyvatelé Nového Zélandu
megalopolis	seskupení několika velkých měst do téměř souvislého pásu (městského osídlení), např. souvislý pás městského osídlení Boston – Washington na východním pobřeží USA
monzun	pravidelný vítr vanoucí v létě z oceánu na pevninu a v zimě z pevniny na oceán; letní – vydatné srážky; zimní – sucho, chlad
mustangové	koně žijící v Severní Americe; zdivočelí potomci koní přivezených do Ameriky ze Španělska a Portugalska
pampa	označení pro jihoamerické stepi
permafrost	trvale zmrzlá půda
prérie	označení pro severoamerické stepi
ptakořitní živočichové	savci, kteří nerodí živá mláďata, nýbrž kladou vejce; ježura australská, ptakopysk
ranč	severoamerická dobytkařská farma
Sahel	pás území při jižním okraji Sahary; suchý, s řídkým porostem
salinita	obsah minerálních solí rozpuštěných ve vodě; slanost mořské vody
souměstí	propojení sousedících měst do téměř souvislého celku
separatismus	snaha obyvatel žijících na určitém území o odtržení od státu a nabytí samostatnosti
tajfun	název pro tropickou cyklónu v oblasti Jihočínského moře a Filipín
tornádo	silný ničivý vzdušný vír, vzniká z bouřkového oblaku
tsunami	ničivá mořská vlna, vzniká podmořským zemětřesením; velká rychlost, značná výška poté, co dosáhne pobřeží
vádí [vádý]	suché říční koryto občas zaplňované dešťovou vodou po zimních a jarních deštích; v Africe
velvyslanectví	sídlo velvyslance, úředníka diplomatické služby vyslaného státem do druhého státu, kde ho zastupuje
výsostné vody	pás pobřežních vod přímořského státu, který je součástí jeho území; do vzdálenosti většinou 12 námořních mil

